

УДК 331.5:377:332.1

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: ПРОЄКЦІЯ ЗБАЛАНСУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РИНКУ ПРАЦІ

ПИКУС Іван

Державна установа «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України»

<https://orcid.org/0009-0007-1118-9856>

e-mail: pykusivan@ukr.net

У статті обґрунтовано теоретико-методологічні підходи до формування регіональної політики реформування системи професійної освіти задля балансування ринку праці в умовах соціально-економічної нестабільності. Проаналізовано взаємозв'язок між якістю і ефективністю системи професійної освіти, розвитком регіонального ринку праці, що визначає рівень підготовки робітничих кадрів. Ідентифіковано багатофункціональну роль системи професійної освіти, яка не лише відтворює трудовий потенціал, але й сприяє структурному балансуванню ринку праці (пропозиції та попиту на робочу силу), інтеграції дуальної освіти, модернізації технологічних процесів і підвищенню престижності робітничих професій.

Обґрунтовано два блоки розвитку системи професійної освіти: адміністративно-правовий, який забезпечує нормативно-правову базу, організацію, фінансування та управління системою освіти, та функціонально-економічний, що базується на опосередкованих механізмах впливу через ринок праці, роботодавців, інституційне партнерство. Особливу увагу приділено ролі проактивних (розподіл, стимулювання, регулювання) і пасивних (посередництво, оздоровлення, інформування) функцій регіональної політики, що забезпечують адаптацію системи професійної освіти до змін у соціально-економічному середовищі. Підкреслено, що комплексний підхід до регулювання є ключовим для підвищення якості та доступності професійної освіти, розвитку людського капіталу та забезпечення місцевого економічного розвитку в умовах кризи. Заакцентовано на необхідності перманентного моніторингу ринку праці та координації дій органів влади, освітніх установ і бізнесу для формування ефективної освітньої політики, регіонального замовлення, підвищення конкурентоспроможності регіональних ринків праці.

Ключові слова: професійна освіта, регіон, політика, ринок праці, балансування, розвиток, дуальна освіта, регулювання, людський капітал, партнерство.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2025-17-1>

Стаття надійшла до редакції / Received 11.07.2025

Прийнята до друку / Accepted 08.08.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У контексті глибоких соціально-економічних трансформацій, спричинених повномасштабною війною, міграційними процесами, руйнуванням інфраструктури та зміною структури зайнятості, проблема збалансування регіональних ринків праці набуває особливої вагової значущості. Одним із ключових інструментів досягнення такого балансу є система професійної освіти, яка повинна реагувати на потреби ринку та забезпечувати належний рівень підготовки фахівців відповідно до потреб економіки, специфіки регіону та особливостей розвитку ринку праці. Водночас наявні диспропорції між структурою підготовки фахівців та попитом на регіональних ринках праці свідчать про необхідність переосмислення підходів до формування та реалізації регіональної політики у сфері професійної освіти.

Недостатній рівень співпраці закладів професійно-технічної освіти з бізнес-середовищем, відсутність механізмів адаптації освітніх програм до потреб економіки воєнного і повоєнного часу, а також низька мобільність трудових ресурсів зумовлюють поглиблення регіональних дисбалансів. У цих умовах актуалізується потреба у концептуалізації і методичному забезпеченні політики трансформації професійної освіти, орієнтованої на розвиток людського капіталу, соціально-економічну резильєнтність і розвиток регіонів.

Для економіки будь-якого типу характерний зв'язок між якістю та ефективністю функціонування системи освіти загалом і професійної освіти зокрема, з одного боку, станом розвитку ринку праці, особливо фахівців робітничих професій, з іншого. Це закономірно, адже завданням закладів професійної освіти є підготовка кваліфікованих робітничих кадрів і задоволення, за рахунок цього, потреб суб'єктів реального сектора економіки регіону (і не тільки) у послугах праці. Це не лише функція задоволення попиту на працю, але й завдання збалансування структурних характеристик попиту та пропозиції праці (через зміни в обсягах підготовки фахівців різних професій та кваліфікацій), вертикальна інтеграція закладів освіти у виробничі процеси та навпаки (за рахунок нарощення масштабів дуальної освіти, виконання частини виробничих функцій не на базі освітніх і навчальних установ, а на підприємствах), інтелектуалізація та модернізація виробничих комплексів суб'єктів господарювання (у підсумку нарощення

інтелектуального капіталу бізнесу), соціалізація робітничих професій (за рахунок впливу закладів освіти на покращення умов і престижності робітничих професій), зростання конкуренції та розвиток малого підприємництва у всіх галузях економіки регіону.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Сучасні трансформаційні процеси в українському суспільстві, спричинені як внутрішніми структурними диспропорціями, так і зовнішніми викликами, зокрема війною, демографічними зрушеннями та цифровою революцією, істотно впливають на функціонування національного та регіональних ринків праці. В умовах загострення соціально-економічної нестабільності особливого значення набуває проблема забезпечення відповідності між потребами регіонального ринку праці та системою професійної освіти, що має безпосередній вплив на соціальну згуртованість, економічну безпеку та інноваційний розвиток територій. Так, в Україні, як і в більшості країн ЄС, простежуються численні диспропорції між структурою випускників закладів професійної освіти та фактичними потребами ринку праці [1; 2; 3]. Поглиблюється дефіцит робітничих кадрів, особливо технічних спеціальностей, що пов'язано як з низьким соціальним престижем робітничих професій, так і з застарілими формами організації освітнього процесу, обмеженими можливостями для дуального навчання, слабкою інтеграцією освітніх програм у реальний сектор економіки [4; 5].

Окремим викликом є асиметричність регіонального розвитку, що обумовлює нерівномірність територіального розміщення закладів професійної освіти, їхню ресурсну забезпеченість, доступність для населення та ефективність управління [6; 7]. Зокрема, у прифронтових та депресивних регіонах спостерігається не лише скорочення мережі освітніх закладів, а й істотне зниження мотивації молоді до здобуття професійної освіти. Водночас, за результатами численних наукових досліджень доведено, що у тилкових індустріальних регіонах формуються нові точки зростання, що вимагає оперативного реагування системи освіти на зміну структури попиту регіональних ринків праці [8; 9; 10].

У цьому контексті особливого значення набуває формування ефективної регіональної політики трансформації професійної освіти, що ґрунтується на комплексному методичному інструментарію, враховує просторові особливості розвитку ринку праці, специфіку територіального управління освітою і потребує інституціонального узгодження між органами влади, бізнесом, закладами освіти та громадянським суспільством. Така політика забезпечує прогнозування потреб регіонального ринку праці [11]; інтеграцію дуальних, модульних і практико-орієнтованих форм професійного навчання [12]; зміцнення кадрового, матеріально-технічного та інноваційного потенціалу системи професійної освіти; адаптацію кращих практик оцінювання результатів навчання і визнання кваліфікацій [13]. Наукові дослідження у сфері професійної освіти ідентифікують висхідну тенденцію ролі інституційного партнерства в балансуванні регіональних ринків праці, підвищенні якості робочої сили та адаптації трудових ресурсів до потреб економіки регіону, особливо в умовах інноваційного поступу [14; 15]. Особливої актуальності набуває розвиток місцевих освітньо-виробничих кластерів, центрів професійної досконалості, залучення інституційного партнерства до формування освітніх програм [16; 17].

Однак незважаючи на позитивні кроки в напрямі модернізації законодавчої бази та підходів до управління професійною освітою, відсутність інтегрованої регіональної стратегії трансформації системи професійної освіти, неузгодженість фінансових, інституційних та освітніх інструментів залишаються ключовими бар'єрами для балансування ринку праці регіонів і забезпечення їх стабільного розвитку. Таким чином, існує об'єктивна потреба у розробленні концептуально-методичних основ регіональної політики трансформації професійної освіти, яка б поєднувала індикативно-прогностичні, інституційно-управлінські та освітньо-практичні елементи, орієнтовані на досягнення збалансованості між освітнім потенціалом і потребами регіональних ринків праці.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування концептуально-методичних засад формування і реалізації регіональної політики трансформації професійної освіти в контексті забезпечення збалансованості ринків праці, з урахуванням просторових диспропорцій, змін у структурі попиту на робочу силу, викликів воєнного часу та завдань місцевого економічного розвитку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для економічних систем будь-якого типу закономірним є наявність тісного взаємозв'язку між якістю та ефективністю функціонування системи професійної освіти і освіти загалом, з одного

боку, і станом розвитку ринку праці, з іншого, особливо в контексті забезпечення фахівців робітничих професій. Такий взаємозв'язок є об'єктивно зумовленим, адже інститути професійної освіти виконують провідну функцію з підготовки кваліфікованих кадрів, орієнтованих на задоволення потреб економічних суб'єктів.

Роль професійної освіти в регіональному розвитку не обмежується функцією відтворення трудового потенціалу; це багатофункціональна взаємодія між системою професійної освіти та ринком праці, що виявляється у: (1) збалансуванні структурних параметрів пропозиції та попиту на працю, зокрема шляхом коригування обсягів підготовки фахівців за професіями і кваліфікаціями відповідно до потреб ринку; (2) інституційній та виробничій інтеграції, що проявляється у розширенні практик дуальної освіти, де частина освітнього процесу переноситься безпосередньо на виробничі підприємства; (3) інтелектуалізації та технологічній модернізації виробничих систем, що сприяє формуванню й збагаченню інтелектуального капіталу суб'єктів господарювання; (4) соціалізації та підвищенні престижності робітничих професій через формування позитивного іміджу робітничої праці й поліпшення умов праці у співпраці з освітніми закладами; (5) стимулюванні розвитку малого підприємництва у всіх секторах економіки, завдяки впровадженню у навчальні програми компонентів, що сприяють підприємницькій активності здобувачів освіти.

Таким чином, узагальнення концептуальних засад формування і реалізації регіональної політики реформування професійної освіти задля балансування ринку праці слід розглядати актуальним завданням у контексті розбудови інструментального базису регулювання у сферах розвитку і покращення якості освітніх послуг, збереження людського потенціалу, ефективного використання якісного трудового ресурсу – одного з провідних факторів виробництва, особливо на тлі характерних для регіонів України негативних трендів депопуляції, високої зовнішньої міграційної активності, зниження ресурсного потенціалу. Концепційні положення регіональної політики в аналізованій сфері набувають елементів, наведених на рис. 1.

Що регулювати? [Об'єкти регулювання]	■ формування і ефективне використання трудового потенціалу; ■ створення робочих місць і процеси зайнятості робітничих кадрів;	■ людський розвиток і самореалізація; ■ просторовий розвиток;
На що впливати? [Предмети регулювання]	■ обсяги підготовки кадрів; ■ освітні програми; ■ форми навчання;	■ умови зайнятості, державне та регіональне замовлення; ■ стандарти якості послуг, ін.;
Що використовувати? [Інструменти регулювання]	■ інституційне забезпечення освітніх послуг; ■ фінансові і кадрові ресурси;	■ інфраструктура; ■ інклюзивність; ■ моніторинг, оцінювання, ін.;
Як ув'язати? [Точки дотику]	■ професійно-кваліфікаційні характеристики робітників; ■ умови соціально-трудових відносин;	■ тенденції розвитку нових професій і компетенцій; ■ професійна орієнтація; ■ дуальна освіта, ін.;
Як змінювати структуру? [Засоби структурної політики]	■ стимулювання розвитку секторів / галузей економіки; ■ інвестиції в освіту та технологічну модернізацію;	■ просторовий розвиток освіти та бізнесу; ■ диверсифікація форм зайнятості, ін.

Рис. 1. Базисні компоненти регіональної політики реформування професійної освіти задля балансування ринку праці
Джерело: авторська розробка.

У комплексі чітко розділяємо вектори регіональної політики в досліджуваній сфері, а саме щодо:

- регулювання функціонування та розвитку системи професійної освіти;
- регулювання, що спрямовується на сфери – так звані «поля перетину інтересів» системи професійної освіти і ринку праці;
- регулювання становлення й перебігу процесів на ринку праці в світлі непрямого впливу на систему підготовки робітничих кадрів.

У сучасних умовах розвитку ринку праці та економіки загалом професійна освіта набуває особливого значення як один із ключових чинників забезпечення якісної підготовки кадрів, адаптованих до потреб регіонального і національного ринків. Від ефективності регулювання системи професійної освіти залежить не лише рівень конкурентоспроможності регіонів, а й їх подальший соціально-економічний розвиток. Тому дослідження теоретико-методичних засад регіональної політики у цій сфері є важливим завданням, яке включає визначення цілей, функцій та інструментів впливу на освітню систему.

Стратегічною метою регіональної політики у сфері професійної освіти виступає удосконалення освітніх програм з урахуванням особливостей і потреб ринку праці. Для досягнення цієї мети використовуються різноманітні інструменти, серед яких – безпосереднє управління через освітні департаменти, розробка і коригування стандартів і програм навчання, інституціоналізація кваліфікацій та розвиток альтернативних форм освіти, зокрема дуальної. Важливим аспектом є також створення додаткових структур, які посилюють базову систему професійної освіти, моніторинг працевлаштування випускників, а також державні та місцеві замовлення на підготовку спеціалістів. Примітно, що інструментарій регулювання переважно спеціалізований і прямий, однак поки що недостатньо розвинуті механізми фінансового, ресурсного та інфраструктурного забезпечення, а також засоби опосередкованого впливу через ринок праці, роботодавців та інші соціальні інститути. Це свідчить про необхідність комплексного підходу до регулювання, що поєднує як прямі, так і непрямі механізми.

Правове забезпечення регулювання освіти визначається насамперед на центральному рівні, проте регіональні та місцеві органи влади також мають певні повноваження. Відповідні нормативно-правові акти встановлюють загальні засади освітньої діяльності, визначають стандарти, структуру і механізми контролю за якістю освіти. На локальному рівні освітні заклади розробляють власні нормативні документи, які мають відповідати вимогам вищих інстанцій і враховувати специфіку конкретного освітнього середовища.

Фінансове забезпечення професійної освіти є одним із ключових напрямів регулювання. Його основу становлять державні кошти у вигляді прямого фінансування, субвенцій, грантів, а також позабюджетні джерела (внески фізичних і юридичних осіб, кредитні ресурси, гранти тощо). Зарубіжний досвід показує ефективність диверсифікації фінансування за рахунок плати за навчання, зборів, економічної діяльності закладів, а також використання гібридних моделей, податкових пільг і спеціалізованих фондів.

Непрямі, ринкові механізми регулювання включають активізацію саморегулювання, розширення ролі недержавного сектору, стимулювання участі роботодавців і профспілок у формуванні освітніх програм, застосування аутсорсингу та консалтингу. Для підвищення ефективності важливо комбінувати різні інструменти та узгоджувати їхнє застосування.

Важливим завданням політики є забезпечення доступності професійної освіти та розвиток різноманітних форм здобуття професійних компетенцій, включно з дуальною освітою. Це сприяє конкуренції серед навчальних закладів і розширенню можливостей для здобуття якісної освіти. Не менш важливою є соціальна складова регулювання, спрямована на створення можливостей для самореалізації та соціалізації молоді, особливо в регіонах із високим рівнем міграції, де молодь часто стикається з проблемами житла, працевлаштування та соціального статусу. Інфраструктурний аспект полягає у формуванні системи безперервної освіти, професійної орієнтації, стимулюванні роботодавців до участі в підготовці кадрів, а також у державно-приватному партнерстві для модернізації освітніх закладів.

Сучасні виклики ставлять на перший план потребу оновлення матеріально-технічної бази, зміцнення інституційного партнерства, зокрема співпраці з роботодавцями, розвиток неформальної освіти та підвищення престижу професійної освіти. Ці завдання вирішуються через розширення автономії закладів, підвищення їх фінансової спроможності, а також покращення менеджменту і координації з ринком праці.

Особливу роль відіграють інноваційні підходи, що включають розвиток партнерства між освітніми закладами, роботодавцями, органами влади та громадськими організаціями, а також впровадження сучасних технологій: цифрових, інформаційно-комунікаційних, віртуальної і доданої реальності, штучного інтелекту та автоматизованих виробництв. Важливим є також застосування колективно-договірних моделей управління, які включають створення наглядових рад, експертних комісій, атестаційних органів, що забезпечує підвищення ефективності і прозорості функціонування закладів. Водночас інновації в освітньому процесі та якості освітніх продуктів сприяють формуванню компетентних фахівців, здатних адаптуватися до трансформацій у

виробництві та суспільстві. Отже, інноваційний розвиток професійної освіти виступає ключовим пріоритетом регіональної політики, що забезпечує сталий соціально-економічний розвиток регіонів і громад, а також підвищує їхню конкурентоспроможність у сучасних умовах. Доцільно виділити основні вектори регіональної політики у сфері регулювання системи професійної освіти на рівні регіону. Вказані вектори доцільно класифікувати у два комплексні блоки: (1) адміністративно-правовий, що передбачає безпосередній вплив на функціонування системи; (2) функціонально-економічний, який характеризується опосередкованими механізмами регулювання (рис. 2).

Перший блок відповідальний за публічне управління в сфері функціонування системи професійної освіти, відтак, в його межах йдеться про нормативно-правове регулювання процедур надання та отримання освітніх послуг, організаційно-управлінську систему закладів освіти, їх інфраструктури і публічного менеджменту, формування й використання фінансово-ресурсного забезпечення цієї системи та ін. Відповідно, у межах адміністративно-правового вектору регулювання виокремлюємо групи;

- (а) нормативно-правових;
- (б) інституційно-організаційних інструментів.

Якщо перший блок завдань реалізується в межах прямого державного (регіонального, місцевого) регулювання системи професійної освіти, то другий передбачає застосування суб'єктами політики (органами влади, місцевого самоврядування, що дотичні до управління освітою і науковою в регіоні, громаді, неурядовими структурами та організаціями, суб'єктами господарювання, ін.) засобів опосередкованого впливу на заклади освіти, їх стейкхолдерів, суспільство і т. д. задля покращення якості і доступності послуг з підготовки кваліфікованих кадрів робітничих професій, зростання якості та ефективності функціонування і головне – розвитку системи професійної освіти регіону. Відтак, інструментарій у межах цього блоку має в більшій мірі економічний характер і саме тому вважаємо за доцільне представити його у вигляді наступних груп (в) ринкових, (г) соціальних, (д) інфраструктурних та (е) інноваційно-технологічних інструментів.

У межах визначених шести груп формується інструментарій регіональної політики розвитку та ефективізації професійної освіти. Критерієм відповідної якості й ефективності слугує не тільки задоволення потреб, з одного боку, населення (зокрема молоді) в отриманні знань та здобутті професії, а, з іншого боку, економіки в кваліфікованих кадрах, але вагомий вплив цих процесів на балансування структурних характеристик ринку праці.

Відповідно, регіональна політика, що орієнтована на узгодження таких процесів має передбачати дуальний характер, тобто спрямовуватися, з одного боку, на регулювання системи професійної освіти, а, з іншого боку, – на зміни на ринку праці, які, своєю чергою, позначаються у важливих структурно-кваліметричних характеристиках функціонування системи професійної освіти та її суб'єктів і учасників.

При тому, за рахунок застосування відповідних інструментів та засобів регіональні органи державного управління і місцевого самоврядування, на нашу думку, мають, впливаючи на регіональний і місцеві ринки праці, сформувати дієвий і цілісний функціонал взаємодії змін на ринку праці та впливу через них на якість і структурні характеристики системи професійної освіти, діяльності та аспектів поступу її закладів.

Згідно авторської позиції, вказані функції формуються й реалізуються за двома векторами: (1) проактивної політики та (2) пасивної форми регулювання. Своєю чергою, в межах першого з них виокремлюємо групи функцій: (а) розподілу, (б) регулювання і (в) стимулювання. Тоді як за другим – (г) посередництва, (д) оздоровлення та (е) поінформовання. Зауважимо, що функції проактивної політики регулювання ринку праці орієнтуються на, по-перше, ініціювання змін; по-друге, підвищення ефективності; по-третє, модернізацію; по-четверте, формування нової більш продуктивної системи; по-п'яте, генерування структурних реформ у дотичних галузях і сегментах соціально-економічної системи.

На противагу, функції пасивної форми регулювання, скоріше, мають характер збереження статус-кво, підтримки і захисту учасників системи в разі погіршення ситуації, врегулювання конфліктних ситуацій, у тому числі з використанням в таких цілях повноформатної інституційно-правової та інституційно-організаційної системи і її інфраструктури. До прикладу, функція розподілу праці покликана досягти раціонального розміщення фахівців за професіями, кваліфікацією, видами економічної діяльності, секторами і галузями регіональної економіки. Відтак, здійснюючи вплив на ринок праці, регіональні органи влади, по суті, визначають структурні зміни на ринку праці і впливають на мотивацію вступників до закладів професійної освіти відносно

їх професійної орієнтації. Та навпаки, регулюючи обсяги і професійно-кваліфікаційні характеристики підготовки робітничих кадрів, органи влади визначають пропозицію праці. Таким чином, ці процеси в значній мірі взаємопов'язані.

Рис. 2. Інструментарій регіональної політики реформування професійної освіти задля балансування ринку праці
Джерело: авторська розробка.

Не менш важливою функцією ринку праці слід вважати посередницьку, що стосується опосередкування відносин між всіма учасниками цього ринку, а особливо – роботодавцями та найманими працівниками. Разом з узгодженням мотивації суб'єктів ринку розвиваються й конфлікти відповідних інтересів. Відтак, інструментарій, що застосовується регіональними органами влади і місцевого самоврядування у межах цієї функції, здебільшого має пасивний характер і передбачає врегулювання, узгодження та захист інтересів сторін соціально-трудових відносин. Стосовно системи професійної освіти, то розвиток механізмів захисту прав працівників робітничих професій, надання соціальних та інших гарантій, залучення компенсаційних механізмів тощо – це шлях до підвищення престижності навчання і подальшої праці за відповідними робітничими професіями.

Як доведено у [11], недостатній рівень реалізації функції посередництва призвів до того, що на сучасному етапі в Україні загострилися проблеми, зумовлені недосконалістю механізмів взаємодії між системою освіти загалом і професійної освіти зокрема та ринком праці. Існуюча нормативно-правова база, що регламентує дану сферу, потребує суттєвого оновлення і доповнення у відповідності до врахування сучасних соціально-економічних викликів. Рівень партнерської взаємодії між закладами професійної освіти, представниками бізнес-середовища та органами державної влади залишається недостатнім. У діяльності як центральних, так і регіональних органів виконавчої влади, на які покладено функції щодо координації процесів взаємодії професійної освіти з ринком праці, спостерігається дефіцит скоординованих дій. Більше того, зазначені інституції фактично не несуть відповідальності за невиконання положень, визначених чинними нормативно-правовими актами.

У розвиток важливості реалізації посередницької функції низка авторів [3; 12; 18] додають, що виникає об'єктивна необхідність удосконалення всіх компонент механізму регулювання взаємодії між системою професійної освіти та ринком праці, зокрема законодавчих, організаційно-управлінських, інституційних, фінансових і програмно-цілевих елементів. Одним зі вагомих джерел удосконалення цього процесу є аналіз і адаптація європейського досвіду щодо регулювання взаємозв'язків між освітньою сферою та ринком праці. Запозичення кращих європейських практик сприятиме формуванню ефективної освітньої політики і регулювання зайнятості, орієнтованих на відповідність сучасним стандартам Європейського Союзу

У певній мірі доповненням до попередньої функції слугує функція оздоровлення. Щодо ринку праці, таке покращення полягає у «очищенні» малопродуктивних виробництв та, зрештою, збиткових господарських суб'єктів. І це об'єктивний та закономірний шлях поступу. Але, з іншого боку, ті, що неефективні, потребують нової адаптації та другого шансу. Відтак, система професійної освіти може використовуватися як засіб зміни професійної орієнтації, перекваліфікації і нової самореалізації у трудовій діяльності та навіть в соціумі. По суті, це інструментарій пасивної регіональної політики в сфері управління системою професійної освіти заради балансування структурних характеристик ринку праці регіону, його території.

Пасивна роль регіональних органів влади також передбачає виконання важливої функції інформування, яка є невід'ємною складовою загальної системи регулювання. Інформаційна політика має критичне значення для формування мотивації населення до здобуття професійної освіти, популяризації її значущості, а також для розуміння тенденцій розвитку ринку праці. Вона сприяє покращенню обізнаності роботодавців і інших зацікавлених сторін щодо потенціалу та можливостей закладів професійної освіти, що, у свою чергу, підвищує якість та ефективність регіональної системи професійної освіти в цілому.

Такий вибір освіти значно впливає на рівень зайнятості, особливо серед випускників професійних закладів, підвищує продуктивність праці, соціальний статус і авторитет особистості, а також рівень матеріального забезпечення. Водночас це сприяє максимально ефективному збереженню й використанню людських ресурсів. Крім того, посилення кадрового потенціалу в дефіцитних галузях ринку праці має значний вплив на його збалансованість і розвиток. Вказані ідеї підтверджуються численними дослідженнями у цій сфері.

Отже, принципи системності та комплексності вимагають залучення усіх визначених функцій регулювання, при цьому їх конкретна конфігурація, особливо в умовах кризових викликів, може передбачати посилений акцент на окремих із них, водночас застосовуючи більш стандартизовані підходи до інших. Такі управлінські рішення ухвалюються на основі глибокого, всебічного аналізу стану та тенденцій розвитку системи професійної освіти й структурних особливостей регіонального ринку праці, що і становить предмет подальшого дослідження.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Аргументовано, що процеси функціонування та розвитку системи професійної освіти регіону мають бути, по-перше, керованими, а, по-друге, узгодженими з сучасними трендами і перспективами поступу тих базисних сфер регіонального розвитку, які вони визначають та від яких вони залежні. В іншому разі вони позбуваються своїх первинних функцій і навіть за, на перший погляд, ефективності, на справді перетворюються на самоціль. На жаль, таких ознак в значній мірі набула система професійної освіти в Україні. Причин зазначеного багато, однак з-поміж них чи не найбільш визначальною є низька якість регіональної політики, однак, не стільки в сфері публічного управління професійною освітою, як щодо її модернізації, реформування, поступу безпосередньо в узгодженні з позитивним впливом і подоланням структурних дисбалансів регіонального ринку праці.

Відтак, застосування критично якіснішого підходу до формування і реалізації регіональної політики реформування професійної освіти задля балансування ринку праці потребує застосування дуального підходу, в основі якого, з одного боку, – адміністративно-правові (нормативні, інституційно-організаційні) та функціонально-економічні (ринкові, соціальні, інфраструктурні, інноваційно-технологічні) інструменти регулювання професійної освіти, а, з другого боку, – функції проактивної (розподілу праці, регулювання, стимулювання) та пасивної (посередництва, оздоровлення, інформування) регіональної політики балансування ринку праці. Саме такий метод дозволяє як модернізувати систему професійної освіти регіону, скерувати її поступ на покращення структурних характеристик ринку праці, так і, навпаки, впливати на зміни на ринку праці, які, своєю чергою, стимулюватимуть необхідні зміни й зрушення в мотивації суб'єктів професійної освіти, стейкхолдерів її закладів, суспільства на загал. Застосування критично якіснішого підходу до формування і реалізації регіональної політики реформування професійної освіти задля балансування ринку праці потребує застосування дуального підходу, в основі якого, з одного боку, – адміністративно-правові (нормативні, інституційно-організаційні) та функціонально-економічні (ринкові, соціальні, інфраструктурні, інноваційно-технологічні) інструменти регулювання професійної освіти, а, з другого боку, – функції проактивної (розподілу праці, регулювання, стимулювання) та пасивної (посередництва, оздоровлення, інформування) регіональної політики балансування ринку праці. Саме такий метод дозволяє як модернізувати систему професійної освіти регіону, скерувати її поступ на покращення структурних характеристик ринку праці, так і, навпаки, впливати на зміни на ринку праці, які, своєю чергою, стимулюватимуть необхідні зміни й зрушення в мотивації суб'єктів професійної освіти, стейкхолдерів її закладів, суспільства на загал.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ч. Лі. Регулювання діяльності закладів професійної освіти на основі бізнес-партнерства в Україні. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2024. № 94. С. 87-91.
2. Марініч В. К., Миклуш М. І., Голуб С. М. Правове регулювання освіти в Україні. Частина 1: принципи верховенства в галузі освіти в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 84. Ч. 1. С. 177-181.
3. Грень Л. М. Механізми державного управління професійно-технічною освітою України: теоретико-методологічний аспект змісту та практики використання: Монографія. Х.: НУЦЗУ, 2020. 311 с.
4. Фінансування професійної освіти. Міжнародний досвід. URL: https://ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2015.03.18_Twinning_final_conference/VET%20Financing%20Twinning_UKR.pdf.
5. Cedefop F. The changing nature and role of vocational education and training in Europe. Vol. 2: Results of a survey among European VET experts. Luxembourg: Publications Office. *Cedefop research paper*. 2017. № 64. URL: <http://dx.doi.org/10.2801/548024>.
6. Billett S. Vocational education: purposes, traditions and prospects. 2011. URL: <https://www.springer.com/gb/book/97894007195>.
7. Забіяка І. М. Основні механізми регулювання професійної освіти та навчання в країнах Європейського Союзу. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 3 (9). С. 390–401.
8. Кузьменко О. В., Чорна В. Г. Адміністративно-правове регулювання професійно-технічної освіти. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та*

адміністрування, 2022. № 5. URL : <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-5-01-07>.

9. Mulska O., Vasylytsiv T., Lupak R., Biletska I., Mykytyn O. Measures to balance the labour market: an institutional partnership between business and the vocational training system. *Business Management*. 2024, 2, 76-96 DOI: <https://doi.org/10.58861/tae.bm.2024.2.05>

10. Сапельнікова Н. Л., Решетова Г. І. Професійна освіта та професійна орієнтація як інструмент прогнозування та регулювання ринку праці. *Економіка і суспільство*, 2018. № 19. С. 920-926.

11. Гревцева Є. О., Кравченко Т. В. Напрями удосконалення організаційно-правового механізму державного регулювання професійної (професійно-технічної) освіти. *Public Administration*, 2022. № 13 (141). С. 20-23.

12. Рибкіна С. О. Інноваційний механізм регулювання системи професійної освіти публічних управлінь в Україні. *Держава та регіони: Серія: Публічне управління і адміністрування*, 2022. № 2 (76). С. 920-926.

13. Васильців Т. Г., Мульська О. П., Магас Н. В. Інструменти колективно-договірного підходу до управління розвитком професійно-технічної освіти регіону. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Том 6. № 2. С. 147-155.

14. Рузяк Т. І., Красуляк В. А. Інноваційні процеси в системі професійної (професійно-технічної) освіти України. *Академічні візії*. 2024. Вип. 30. URL : <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1052>.

15. Дідух Н. М. Корицька О. І. Вплив освіти на збалансованість ринку праці: практика ЄС. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2024. Вип. 16. URL : <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-16-07-02/2024-16-07-02>.

16. Ковтунець В. В., Лондар С. Л., Мельник С. В., Бранко Е. К. Вимоги ринку праці України до освіченості працівників. *Освітня аналітика України*. 2021. № 5. С. 5-20;

17. Новіков В. М. Практико-орієнтована модель професійної освіти. *Демографія та соціальна економіка*. 2019. № 2 (356). С. 152-164.

18. Сапельнікова Н. Л., Решетова Г. І. Професійна освіта та професійна орієнтація як інструмент прогнозування та регулювання ринку праці. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 19. С. 919-926.

19. Васильців Т.Г., Мульська О.П. Інноваційні інструменти розвитку професійно-технічної освіти в системі державної політики регулювання міграційної активності молоді. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2021. Вип. 30. Серія економічна. С. 28-37. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5643339>

20. Mulska O., Vasylytsiv T., Lupak R., Biletska I., Mykytyn O. Measures to balance the labour market: an institutional partnership between business and the vocational training system. *Business Management*. 2024, 2, 76-96 DOI: <https://doi.org/10.58861/tae.bm.2024.2.05>

REFERENCES:

1. Li, Ch. (2024). Regulation of vocational education institutions based on business partnership in Ukraine. *Pedagogy of Creative Personality Formation in Higher and General Education Schools*, (94), 87-91.

2. Marinych, V. K., Myklyush, M. I., & Holub, S. M. (2024). Legal regulation of education in Ukraine. Part 1: The principle of supremacy in education under martial law. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Law Series*, 84(1), 177-181.

3. Hren, L. M. (2020). Mechanisms of state management of vocational education in Ukraine: Theoretical and methodological aspects of content and practice [Monograph]. Kharkiv: NUCSU.

4. IPQ (2015). Financing vocational education: International experience. Retrieved from https://ipq.org.ua/upload/files/files/03_Novyny/2015.03.18_Twinning_final_conference/VET%20Financing%20Twinning_UKR.pdf

5. Cedefop. (2017). The changing nature and role of vocational education and training in Europe. Vol. 2: Results of a survey among European VET experts (Cedefop research paper No. 64). Luxembourg: Publications Office. <http://dx.doi.org/10.2801/548024>

6. Billett, S. (2011). Vocational education: Purposes, traditions and prospects. Retrieved from <https://www.springer.com/gb/book/97894007195>

7. Zabyaka, I. M. (2023). Key mechanisms for regulating vocational education and training in the European Union. *Science and Education Bulletin*, (3(9)), 390-401.

8. Kuzmenko, O. V., & Chorna, V. H. (2022). Administrative and legal regulation of vocational education. *Problems of Modern Transformations. Law, Public Administration and Administration Series*, (5). <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2022-5-01-07>

9. Mulska, O., Vasylytsiv, T., Lupak, R., Biletska, I., & Mykytyn, O. (2024). Measures to balance the labour market: An institutional partnership between business and the vocational training system. *Business Management*, 2, 76-96. <https://doi.org/10.58861/tae.bm.2024.2.05>

10. Sapelnikova, N. L., & Reshetova, H. I. (2018). Vocational education and career guidance as tools for labor market forecasting and regulation. *Economics and Society*, (19), 920–926.
11. Grevceva, E. O., & Kravchenko, T. V. (2022). Directions for improving the organizational and legal mechanism of state regulation of vocational (vocational-technical) education. *Public Administration*, 13(141), 20–23.
12. Rybkina, S. O. (2022). Innovative mechanism for regulating the vocational education system for public administrators in Ukraine. *State and Regions: Public Administration and Administration Series*, 2(76), 920–926.
13. Vasylytsiv, T. H., Mulska, O. P., & Mahas, N. V. (2021). Instruments of collective bargaining approach to managing the development of vocational education in the region. *Ukrainian Journal of Applied Economics*, 6(2), 147–155.
14. Ruzyak, T. I., & Krasulyak, V. A. (2024). Innovative processes in the vocational (vocational-technical) education system of Ukraine. *Academic Visions*, 30. <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/1052>
15. Didukh, N. M., & Korytska, O. I. (2024). The impact of education on labor market balance: EU practice. *Problems of Modern Transformations. Economics and Management Series*, 16. <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-16-07-02/2024-16-07-02>
16. Kovtunets, V. V., Londar, S. L., Melnyk, S. V., & Branko, E. K. (2021). Requirements of the Ukrainian labor market for employee education. *Educational Analytics of Ukraine*, (5), 5–20.
17. Novikov, V. M. (2019). Practice-oriented model of vocational education. *Demography and Social Economy*, 2(356), 152–164.
18. Sapelnikova, N. L., & Reshetova, H. I. (2018). Vocational education and career guidance as tools for labor market forecasting and regulation. *Economics and Society*, (19), 919–926.
19. Vasylytsiv, T. H., & Mulska, O. P. (2021). Innovative instruments for the development of vocational education in the state policy system regulating youth migration activity. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law. Economic Series*, 30, 28–37. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.5643339>
20. Mulska, O., Vasylytsiv, T., Lupak, R., Biletska, I., & Mykytyn, O. (2024). Measures to balance the labour market: An institutional partnership between business and the vocational training system. *Business Management*, 2, 76–96. <https://doi.org/10.58861/tae.bm.2024.2.05>

CONCEPTUAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF REGIONAL POLICY FOR THE TRANSFORMATION OF VOCATIONAL EDUCATION: A PROJECTION OF BALANCING THE REGIONAL LABOR MARKET

PYKUS Ivan

M.I. Dolishniy Institute of Regional Research of the National Academy of Sciences of Ukraine

The article substantiates theoretical and methodological approaches to the formation of regional policy for reforming the vocational education system aimed at balancing the labor market amid socio-economic challenges, particularly demographic decline and active migration processes. The relationship between the quality and effectiveness of vocational education and the development of the regional labor market is analyzed, which determines the level of training of qualified skilled workers capable of meeting the needs of the economy. The multifunctional role of the vocational education system is demonstrated, which not only reproduces labor potential but also contributes to the structural balancing of labor supply and demand, integration of education with production through dual education, modernization of technological processes, and enhancement of the prestige of skilled professions.

Two blocks of regulation of the vocational education system are identified: the administrative-legal block, which provides the regulatory framework, organization, financing, and management of the education system; and the functional-economic block, based on indirect mechanisms of influence through the labor market, employers, and other social institutions. Special attention is paid to the role of proactive (distribution, stimulation, regulation) and passive (mediation, rehabilitation, information) functions of regional policy, which ensure the adaptation of the vocational education system to changes in the socio-economic environment. It is emphasized that a comprehensive approach to regulation, combining direct and indirect mechanisms, is key to improving the quality and accessibility of vocational education, developing human capital, and ensuring sustainable regional development in crisis conditions. The necessity of continuous labor market monitoring and coordination of actions among authorities, educational institutions, and businesses is highlighted for the formation of effective educational policy and enhancing the competitiveness of regions.

Keywords: vocational education, region, policy, labor market, balancing, development, dual education, regulation, human capital, partnership.